

Bjarne Nørretranders: Sovjetlogiens metodeproblemer, Berlingske Leksikon-Bibliotek, København: Berlingske Forlag, 1978. 158 s. kr. 55,00.

Perioden siden midten af 1960'erne har for den del af samfundsvidenskaberne, der beskæftiger sig med Sovjetunionen, i høj grad været en selvransagelsernes tid. Det hele startede med en erkendelse af totalitarismeteorien etnocentriske bias og dens manglende evne til at give en adækvat beskrivelse af og forklaring på politiske forhold i Sovjetunionen (og i socialistiske samfund generelt), men udviklede sig efterhånden til en bredere debat om de metodiske problemer, der opstår, når man vil beskrive og forklare aspekter af samfund, der i forudsætninger og værdier adskiller sig fra ens eget. Disse diskussioner er op gennem 1970'erne mundet ud i en række fremstillinger, der fremfor at beskæftige sig med Sovjetunionen som studieobjekt behandler forskningens metodologisk-teoretiske problemer. Bjarne Nørretranders lille bog om "Sovjetlogiens metodeproblemer" kan betragtes som en dansk variant i denne bølge af sovjetologisk bekendelseslitteratur.

Nørretranders søger med bogen at løse to opgaver. I første omgang (1' kapitel) ønsker han at afgrænse (og argumentere for) sovjetologien som en selvstændig videnskab. Essensen af denne argumentation kan sammenfattes i to punkter. For det første mener han, at sovjetologien har sin eksistensberettigelse i kraft af studieobjektets særegenhed. For det andet ser han berettigelsen i den helhedsanalyse, han i forlængelse heraf mener er specielt nødvendig ved studiet af Sovjetunionen. En "sovjetolog" bliver således skildret som en art samfundsfaglig polyhistoriker, der mestrer alle de discipliner, der kun i deres helhed og indbyrdes sammenhæng åbner for en sand indsigt og forståelse.

På denne baggrund afgrænses sovjetologien endelig som en videnskab, der "består i en systematisk indsamling af oplysninger og kvalificeret analyse af, hvad disse oplysninger kan meddele om en iagttagen, men ikke fuldt forstået genstand" (p. 13). En sådan genstand er - efter Nørretranders opfattelse - netop Sovjetunionen.

Med denne disciplinafgrænsning og videnskabsopfattelse som udgangspunkt anvendes resten af bogen - og heri ser forfatteren sin anden opgave - til en gennemgang og kritik af de approaches (eller

Bjarne Nørretranders: Sovjetlogiens metodeproblemer, Berlingske Leksikon-Bibliotek, København: Berlingske Forlag, 1978. 158 s. kr. 55,00.

Perioden siden midten af 1960'erne har for den del af samfundsvidenskaberne, der beskæftiger sig med Sovjetunionen, i høj grad været en selvransagelsernes tid. Det hele startede med en erkendelse af totalitarismeteorien etnocentriske bias og dens manglende evne til at give en adækvat beskrivelse af og forklaring på politiske forhold i Sovjetunionen (og i socialistiske samfund generelt), men udviklede sig efterhånden til en bredere debat om de metodiske problemer, der opstår, når man vil beskrive og forklare aspekter af samfund, der i forudsætninger og værdier adskiller sig fra ens eget. Disse diskussioner er op gennem 1970'erne mundet ud i en række fremstillinger, der fremfor at beskæftige sig med Sovjetunionen som studieobjekt behandler forskningens metodologisk-teoretiske problemer. Bjarne Nørretranders lille bog om "Sovjetlogiens metodeproblemer" kan betragtes som en dansk variant i denne bølge af sovjetologisk bekendelseslitteratur.

Nørretranders søger med bogen at løse to opgaver. I første omgang (1' kapitel) ønsker han at afgrænse (og argumentere for) sovjetologien som en selvstændig videnskab. Essensen af denne argumentation kan sammenfattes i to punkter. For det første mener han, at sovjetologien har sin eksistensberettigelse i kraft af studieobjektets særegenhed. For det andet ser han berettigelsen i den helhedsanalyse, han i forlængelse heraf mener er specielt nødvendig ved studiet af Sovjetunionen. En "sovjetolog" bliver således skildret som en art samfundsfaglig polyhistoriker, der mestrer alle de discipliner, der kun i deres helhed og indbyrdes sammenhæng åbner for en sand indsigt og forståelse.

På denne baggrund afgrænses sovjetologien endelig som en videnskab, der "består i en systematisk indsamling af oplysninger og kvalificeret analyse af, hvad disse oplysninger kan meddele om en iagttagen, men ikke fuldt forstået genstand" (p. 13). En sådan genstand er - efter Nørretranders opfattelse - netop Sovjetunionen.

Med denne disciplinafgrænsning og videnskabsopfattelse som udgangspunkt anvendes resten af bogen - og heri ser forfatteren sin anden opgave - til en gennemgang og kritik af de approaches (eller

"beskrivelser" som de kaldes) der har været anvendt i studiet af og fremstillinger om Sovjetunionen. Gennemgangen munder ud i en konstatering af den historiske metodes overordnede status. Den beskrives som den grundstamme, hvortil de andre "beskrivelser" (marxistiske, behavioralistiske, systemteoretiske) nok kan bringe næring, men uden hvilken de ikke har nogen selvstændig værdi (p. 91).

Hertil - så længe vi bevæger os på det deskriptive, orienterende plan - giver bogen en fortrinlig oversigt over de approaches, der ligger gemt bag de informationer, der på forskellig vis tilflyder os om Sovjetunionen.

Mere problematisk bliver bogen imidlertid i det øjeblik, man nøjere overvejer den status, der gives de enkelte "beskrivelser".

Hvad betyder det således egentligt, at den historiske metode gøres overordnet samtidig med, at det klassiske Ranke'ske historieideal sprænges i den forstand, at Nørretranders giver plads for generalisationer og totalteorier? Hvad siger det os om, efter hvilke principper de enkelte led og niveauer i en analyse skal kædes sammen, eller hvilke principper der skal styre generalisationerne? Specielt hvad angår "den marxistiske beskrivelse" må det vel også siges at være videnskabeligt utilfredsstillende at forkaste marxismen som grundteori med henvisning til, at den i konkrete sammenhænge (Stalin) er blevet misbrugt.

Hvad dernæst angår udviklingen i sovjetologernes valg af approaches, forekommer det mig heller ikke, at Nørretranders' harmoniske billede af de stadig nye "beskrivelser", der fredfyldt følger sig til den historiske grundstamme og derved gradvis øger vor indsigt, giver en tilfredsstillende beskrivelse af virkeligheden. En mere konfliktteoretisk tilgang til hele problematikken ville her have kunnet kaste et klarere lys over de reelle forhold inden for den sovjetologiske videnskab. De approaches, Nørretranders skildrer som komplementære, må således nok i stedet - i et vist omfang - opfattes som konkurrerende paradigmer (i Kuhns forstand), der kæmper om at blive accepteret som SOVJETOLOGIEN efter totalitarismemodellens sammenbrud.

Endelig kan hele denne kritik føres tilbage til bogens (positivistiske) videnskabsteoretiske udgangspunkt. Ved at gøre videnskaben generelt (og sovjetologien specielt) til en abstrakt sand-

hedssøgen uden sammenhæng med det samfund, hvori den eksisterer, berøver Nørretranders sig selv muligheden for at anvende de forklaringsfaktorer, en mere sociologisk videnskabsforståelse ville have tilladt. For at specielt metodevalget inden for den del af samfundsvidenskaberne, der beskæftiger sig med socialistiske lande, er (og især har været) tæt sammenhængende med politiske konjunkturer, kan næppe være nogen hemmelighed for forfatteren.

Alt i alt må det konkluderes, at Nørretranders' teoretiske afgrænsning og beskrivelse af den sovjetologiske videnskab kun kan opfattes som et forsvar for én form for sovjetologi: den positivistiske historikers.

Ole Nørgaard